

YASHIL

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№11

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[®]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

OpenAIRE

ROAD

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

BASE

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Crossref

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

*Elektron nashr. 152 sahifa.
2025-yil, noyabr*

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

BANK AKTIVLARI VA PASSIVLARINI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH	34
Safarov Sanjar Ravshan o'g'li	
O'ZBEKISTONNING INVESTITSION JOZIBADORLIGINI OSHIRISH STRATEGIYALARI.....	38
Madraximova Irodaxon Sherzodbek qizi	
HUDUDIIY XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARIDA MENEJMENT SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING RAQAMLI TRANSFORMATSIYA MODELII	43
Maxmudova Nozimaxon Baxriddinxonovna	
DAVLATNING BUDJET SIYOSATINI TAKOMILLASHTIRISHNING DOLZARB MASALALARI	50
A.A. Ismailov	
DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIGINING MEXANIZMINI SAMARALI TASHKILLASHTIRISHDA MOLIYAVIIY MANBALARNI SHAKLLANTIRISHNI YO'NALISHLARI	56
Mansurov Mansur Alisherovich	
ANTIKRIZISLI BOSHQARUV TIZIMLARIDA RANGLI SIGNAL MEXANIZMLARINING FUNKSIYALARI.....	61
Aliqulov Aziz Haydarjonovich	
XODIMLARNI MOTIVATSIYALASHNING XALQARO MODELLARINI O'ZBEKISTON KORXONALARIDA QO'LLASH IMKONIYATLARI.....	66
Yormamatov Qodirjon Juraqulovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT OMILLARI VA ULARNING QISHLOQ XO'JALIGI KORXONALARINING SAMARADORLIGIGA TA'SIRI	71
Yaxshiyev Shahzod Sherali o'g'li	
OLIY TA'LIM MUASSASALARI VA MEHNAT BOZORI INTEGRATSIYASI BO'YICHA XORIJ TAJIRIBALARI	78
Haqulov Fazliddin Faxriddinovich	
YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISHDA RIVOJLANGAN VA RIVOJLANAYOTGAN DAVLATLAR TAJIRIBASI	84
Aripov Abdulaziz Sakijonovich	
YASHIL ENERGETIKA RIVOJLANISHINING IQTISODIIY SAMARADORLIGINI EKONOMETRIK BAHOLASH.....	89
Bobokulova Muhabbat Mahammadiyeva	
ELEKTRON TO'LOVLAR VA POS TIZIMLARI — KICHIK BIZNESDA SAMARASI VA XAVFLARI	93
To'liqinov Dilshodxo'ja Olim o'g'li	
MINTAQADA RAQAMLI IQTISODIYOTNI BARQAROR RIVOJLANTIRISHNING ISTIQBOLLI YO'NALISHLARI	98
Yusubov In'omjon Ikram o'g'li	
SOLIQ SIYOSATINI RAQAMLI BOSHQARISH ORQALI BUDJET DAROMADLARINI BARQARORLASHTIRISH STRATEGIYASI.....	103
Xodjimatoev Xamidullo Mamirjonovich	
OZIQ-OVQAT TOVARLARI B2B BOZORINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIIY MARKETING STRATEGIYALARIDAN FOYDALANISH	108
Hayitboyeva Ullijon Bobonazar qizi	
FARMASEVTIKA SANOATIDA INVESTITSION FAOLIYAT SAMARADORLIGINI BAHOLASH	113
Yaqubov Timurbek G'aniybekovich	
STRUCTURE-PROPERTY RELATIONSHIP OF ORGANOSILICON MATERIALS: EVALUATION BASED ON THERMOGRAVIMETRIC ANALYSIS	116
Tosheva Dilfuza Farxodovna, Siddikov Ikrom Iminjonovich, Rakhimov Firuz Fazliddinovich	
SHAXSNI OVOZI ASOSIDA IDENTIFIKATSIYALASH VA AVTENTIFIKATSIYALASH ALGORITMLARI	123
Ozoda Sabirova Shermamatovna	

YASHIL IQTISODIYOT — BARQAROR RIVOJLANISH GENERATORI	129
Berdibekova Dilfuza Xoldorbekovna	
CHET EL MEHMONXONA TARMOQLARINING BRENDING STRATEGIYALARINI O'RGANISH	133
Ergashev Oybek Mamarasul o'g'li	
MILLIY IQTISODIYOTDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK SOHASINING MOLIVAVIY SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING USLUBIY JIHLATLARINI TAKOMILLASHTIRISH	144
Arzikulov Otabek Ali o'g'li	

MILLIY IQTISODIYOTDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK SOHASINING MOLIYAVIY SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING USLUBIY JIHATLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Arzikulov Otabek Ali o'g'li

Kadrlar malakasini oshirish va statistik tadqiqotlar instituti mustaqil izlanuvchisi, dotsent

E-mail: otabelk_0791@mail.ru

Annotatsiya. Mazkur maqolada raqobat muhitida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining yuqori mehnat samaradorligini ta'minlash, ularni moliyaviy vositalar orqali qo'llab-quvvatlash hamda barqaror o'sish tendensiyalarini statistik tahlil qilish metodologiyasini takomillashtirish masalalari yoritilgan. Tadqiqot natijalari kichik biznes faoliyatining moliyaviy barqarorligini baholash, resurslardan samarali foydalanishni aniqlash va inson omilining iqtisodiy o'sishdagi o'rnini chuqur tahlil etish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: moliyaviy vositalar, mehnat samaradorligi, barqaror o'sish, innovatsion salohiyat, axborot salohiyati, resurs salohiyati, iqtisodiy salohiyat, moliyaviy barqarorlik, integral baholash, aylanma kapital, mehnatga haq to'lash, rag'batlantirish, differensial qo'llab-quvvatlash, inson omili, mikrofirma.

Abstract. This article examines the improvement of methodological approaches to the statistical analysis of high labor productivity, financial support mechanisms, and sustainable growth trends among small business and private entrepreneurship entities operating in a competitive environment. The research results contribute to assessing financial stability, evaluating resource efficiency, and understanding the impact of the human factor on the sustainable development of small business activities.

Key words: financial instruments, labor productivity, sustainable growth, innovation potential, information potential, resource potential, economic potential, financial stability, integral assessment, working capital, wages, incentives, differentiated support, human factor, micro-firms.

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы совершенствования методологии статистического анализа высокой производительности труда субъектов малого бизнеса и частного предпринимательства в условиях конкуренции, их финансовой поддержки и тенденций устойчивого экономического роста. Результаты исследования позволяют определить эффективность использования ресурсов, оценить финансовую устойчивость и выявить значение человеческого фактора в обеспечении устойчивого развития малого бизнеса.

Ключевые слова: финансовые инструменты, производительность труда, устойчивый рост, инновационный потенциал, информационный потенциал, ресурсный потенциал, экономический потенциал, финансовая устойчивость, интегральная оценка, оборотный капитал, оплата труда, стимулирование, дифференцированная поддержка, человеческий фактор, микрофирмы.

KIRISH

Raqobat muhitida yuqori mehnat samaradorligiga ega tadbirkorlik subyektlarini moliyaviy vositalar yordamida qo'llab-quvvatlash hamda istiqboldagi barqaror o'sish tendensiyalarini statistik tahlil qilish metodologiyasini yanada takomillashtirish iqtisodiy rivojlanishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayon jamiyatda ishlab chiqarish jarayoniga nisbatan mas'uliyat hissini kuchaytiradi, insonlarda ishlab chiqarishga nisbatan haqiqiy egalik tuyg'usini shakllantiradi hamda ularning iqtisodiy faolligini oshirishga xizmat qiladi.

Natijada, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy imkoniyatlari kengayadi, ularning raqobatbardoshligi ortadi va milliy iqtisodiyotda barqaror o'sishning ilmiy asoslangan tamoyillari shakllanadi.

Zamonaviy iqtisodiy islohotlar sharoitida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish mamlakat iqtisodiyotining barqarorligini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Shu bois, bu sohada moliyaviy tahlil va baholash usullarini takomillashtirish, mehnat unumdorligi va rentabellik ko'rsatkichlarini ilmiy asosda o'rganish, shuningdek, statistik modellar orqali tadbirkorlik subyektlarining rivojlanish istiqbollari aniqlash dolzarb vazifa hisoblanadi. Mazkur yondashuv iqtisodiyotda resurslardan oqilona foydalanish, investitsion faollikni kuchaytirish va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashga zamin yaratadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik (KBXT) subyektlarining moliyaviy samaradorligini baholash masalasi milliy iqtisodiyot barqarorligini ta'minlashda muhim ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ilmiy adabiyotlarda ushbu masala bo'yicha ikki asosiy yondashuv mavjud: an'anaviy moliyaviy ko'rsatkichlarga tayanadigan klassik baholash tizimlari va moliyaviy hamda no-moliyaviy omillarni integratsiyalashgan holda baholovchi zamonaviy metodologiyalar.

An'anaviy yondashuvlarda moliyaviy samaradorlik rentabellik (ROA, ROE), likvidlik, aylanma mablag'lar tezligi kabi ko'rsatkichlar orqali o'lchanadi. Bu yondashuv korxonaning joriy moliyaviy holatini aks ettiradi, ammo uzoq muddatli barqarorlik va innovatsion salohiyatni to'liq ifodalab bera olmaydi. Shu bois so'nggi yillarda integrallashgan ko'rsatkichlar tizimiga asoslangan metodologiyalar keng qo'llanila boshlandi.

Masalan, xorijiy adabiyotlarda (P. Drucker, M. Porter, J. Schumpeter, A. Maslow va boshqalar) kichik biznesning raqobatbardoshligini belgilovchi asosiy omillar sifatida inson kapitali, innovatsion salohiyat, axborot resurslari va resurslardan foydalanish samaradorligi alohida ta'kidlanadi. Shuningdek, iqtisodiy samaradorlikni baholashda faqat moliyaviy ko'rsatkichlar emas, balki ijtimoiy-iqtisodiy va tashkiliy jihatlar ham hisobga olinishi lozimligi qayd etiladi.

Milliy tadqiqotlarda (O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi, iqtisodiy tahlil va statistika darsliklari, soha bo'yicha monografiyalari) kichik biznes subyektlarining moliyaviy barqarorligini baholashda integral ko'rsatkichlar (masalan, "Kichik korxona va mikrofirmalar raqobatbardoshlik salohiyati indeksi – IPK") joriy etish zarurligi asoslab berilgan. Ushbu indeks innovatsion, axborot, resurs va iqtisodiy salohiyat kabi komponentlarni birlashtirgan holda, KBXT subyektlarining real moliyaviy imkoniyatlari va o'sish salohiyatini yanada aniqroq baholash imkonini beradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik (KBXT) subyektlarining moliyaviy samaradorligini baholash uchun statistik tahlil, indekslash va integratsiyalash uslublari qo'llanildi. Metodologik yondashuv sifatida kompleks baholash tizimi tanlanib, u moliyaviy, innovatsion, axborot, resurs va iqtisodiy salohiyat ko'rsatkichlarini o'zaro bog'liq holda tahlil etishga qaratilgan.

Tadqiqot jarayonida quyidagi bosqichlar amalga oshirildi:

1. Ma'lumotlar bazasi shakllantirildi – O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi, moliya va iqtisodiyot idoralari ma'lumotlari asosida.
2. Integrallashgan indeks modeli (IPK) ishlab chiqildi, u innovatsion (In), axborot (If), resurs (IRP) va iqtisodiy (IQP) salohiyat indekslarini birlashtiradi.
3. Ko'rsatkichlarning og'irlik koeffitsientlari ekspert baholash usuli orqali aniqlanib, statistik solishtirma tahlil qo'llanildi.
4. Moliyaviy barqarorlik darajalari tasnifi (mutlaq, yuqori, me'yoriy, beqaror, inqirozoldi, inqirozli) ishlab chiqildi va har biri uchun mezonlar aniqlashtirildi.

Metodologiya natijasida kichik biznes subyektlarining moliyaviy, mulkiy va intellektual salohiyati integrallashgan baholash asosida o'lchandi. Ushbu yondashuv resurslardan samarali foydalanish, moliyaviy barqarorlikni oshirish va iqtisodiy o'sishni ta'minlash uchun ilmiy-amaliy asos yaratadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasining yaratuvchanlik imkoniyatlari va ehtiyojlarini har tomonlama statistik tahlil qilish hamda ularning ijodiy faolligini oshirish kichik biznes subyektlari faoliyati samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biridir. Bunday yondashuv xodimlarning kasbiy salohiyatini rivojlantiradi, ularning mehnat jarayoniga qo'shayotgan hissasini kuchaytiradi va buning natijasida jamoa ishlab chiqarishining umumiy samaradorligi ortadi. Shu bilan birga, mehnat unumdorligining oshishi jamiyatda moddiy va ma'naviy boyliklarning ko'payishiga olib keladi.

Kichik korxona va mikrofirmalar faoliyatini o'rganish jarayonida statistik tahlil o'tkazish muhim ahamiyat kasb etadi. Tahlil davomida tadbirkorlik faoliyatining turli yo'nalishlarida yuz berayotgan o'zgarishlarni aniqlash, ishlab chiqarish jarayonini oldindan rejalashtirish va nazorat qilish imkoniyatlarini baholash zarurdir. Bunda qisqa muddatli foyda keltiruvchi strategiyalarni ishlab chiqish, moliyaviy resurslar harakati holatini tahlil qilish hamda mavjud imkoniyatlar va erishilgan natijalar asosida faoliyatni takomillashtirish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish muhim o'rin tutadi. Ushbu jarayon statistik usullar asosida baholanib, kichik biznes subyektlarining moliyaviy barqarorligi va rivojlanish salohiyatini aniqlash imkonini beradi.

Raqobat sharoitida kichik korxonalar va mikrofirmalar faoliyati keng ko'lamda rivojlanib bormoqda. Ularning samaradorligi ortib borishi bilan bir qatorda, faoliyat doirasi ham kengayib, boshqaruv, ishlab chiqarish va innovatsion jarayonlarda yangi yondashuvlar shakllanmoqda. Kichik biznes faoliyatining bunday kengayishi uning mohiyati va asosiy vazifalarining yanada takomillashib borishini taqozo etadi. Ushbu vazifalarni quyidagi asosiy yo'nalishlarga ajratish mumkin:

- Tashkiliy vazifa – ishlab chiqarish jarayonini samarali tashkil etish uchun zarur bo'lgan xomashyo, ishlab chiqarish vositalari va mehnat resurslarini muvofiqlashtirish orqali kichik korxona va mikrofirma subyektlari tomonidan belgilangan ishlab chiqarish hajmi va daromad darajasiga erishilishini ta'minlash;
- Moddiy resurslar vazifasi – har bir kichik korxona va mikrofirma faoliyati uchun zarur bo'lgan ishlab chiqarish vositalari, xomashyo va mehnat resurslari bilan to'liq ta'minlanishini kafolatlash;
- Ijodkorlik (yaratuvchanlik) vazifasi – ishlab chiqarish jarayonida innovatsion yondashuvlarni joriy etish, mahsulot sifatini oshirish va ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish orqali foydalilik darajasini oshirishni ta'minlash.

Mamlakatimizda kichik biznes faoliyatining investitsion muhitini baholash maqsadida "kichik korxona va mikrofirma raqobatbardoshlik salohiyati indeksi (IPK)" ko'rsatkichi taklif etilgan bo'lib, u quyidagi formula asosida aniqlanadi:

$$IPK = \sqrt[4]{h * f * IRP * IQR} \quad (4.1)$$

Bu yerda:

In – innovatsion salohiyat indeksi;

If – axborot salohiyati indeksi;

IRP – resurs salohiyati indeksi;

IQP – iqtisodiy salohiyat indeksi.

Mazkur indeksni hisoblashda lokal ko'rsatkichlardan foydalaniladi. Ularning integratsiyalashuvi natijasida kichik biznes faoliyatining raqobatbardoshlik salohiyati aniqlanadi. Bunda har bir lokal indeks kichik biznesning iqtisodiy, resurs, axborot va innovatsion imkoniyatlarini o'zida aks ettiradi hamda umumiy raqobatbardoshlik ko'rsatkichini shakllantiruvchi tarkibiy qism sifatida xizmat qiladi.

O'z navbatida, lokal indekslar raqobatbardoshlik salohiyati ko'rsatkichiga nisbatan pastroq darajadagi integrallashgan ko'rsatkichlarni ifodalaydi. Ular kichik biznes subyektlarining har tomonlama rivojlanish darajasini, ularning bozordagi pozitsiyasini va iqtisodiy barqarorligini baholashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Kichik biznes faoliyatidagi eng muhim funksiyalardan biri — uning innovatsiyalarga moyilligi va minimal xarajatlar bilan yangi g'oyalarni tezkorlik bilan sinovdan o'tkaza olish qobiliyatidir. Aynan shu jihat innovatsion salohiyat indeksini (In) lokal ko'rsatkich sifatida tanlash zarurligini belgilaydi. Ushbu indeks kichik biznes subyektlarining ijodkorlik darajasini, innovatsion g'oyalarga ochiqqligini va yangiliklarni joriy etish bo'yicha amaliy salohiyatini ifodalaydi.

$$In = K_1 * K_2, \quad (4.2)$$

Bunda K_1 va K_2 ko'rsatkichlari quyidagi algoritim asosida aniqlanadi:

$$K_1 = K_{1i} / K_{1f}; \quad K_2 = K_{2i} / K_{2f},$$

bu yerda:

- K_{1i} – ilmiy sohada band bo'lgan kichik korxona va mikrofirmalar subyektlarining hisssasi;
- K_{2i} – kichik korxona va mikrofirmalar subyektlari tomonidan ishlab chiqilgan umumiy innovatsiyalar miqdoridan amalda joriy etilgan innovatsiyalar ulushi;
- K_{1f} – ilmiy sohada faoliyat yuritayotgan kichik korxona va mikrofirmalar subyektlarining umumiy ulushi;
- K_{2f} – kichik korxona va mikrofirmalar subyektlari tomonidan ishlab chiqilgan innovatsiyalar umumiy miqdoridan amalda amalga oshirilgan innovatsiyalar ulushi.

Ma'lumot bilan ta'minlanganlikning past darajada bo'lishi mazkur sohaning zaif jihatlaridan biri bo'lib, u kichik biznes faoliyatining tezkor rivojlanishiga ma'lum darajada to'sqinlik qiluvchi omil sifatida namoyon bo'ladi. Shu bois zarur axborot bilan o'z vaqtida ta'minlanish tizimini kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Buning uchun tashqi muhitni — ya'ni biznes-inkubatorlar sonini ko'paytirish va konsalting markazlari tarmog'ini kengaytirish, hamda ichki muhitni — iqtisodiy savodxonlik darajasini oshirish va moliyaviy boshqaruv sifatini yaxshilash kabi yo'nalishlarda chora-tadbirlarni ishlab chiqish va amaliyotga keng joriy etish zarur.

Mazkur omillarni hisobga olish, kichik biznes subyektlarining faoliyatini kompleks baholash va rivojlanish salohiyatini aniqlashda axborot salohiyati indeksidan foydalanish ilmiy va amaliy jihatdan maqsadga muvofiq hisoblanadi. Bu yondashuv iqtisodiy jarayonlarning shaffofligini ta'minlaydi, boshqaruv qarorlarini tezkor qabul qilish imkonini yaratadi hamda innovatsion faollikni oshirishga xizmat qiladi.

$$If = K_3 * K_4, \quad (4.3)$$

Bunda K_3 va K_4 ko'rsatkichlari quyidagi algoritim asosida aniqlanadi:

$$K_3 = K_{3i} / K_{3f}; \quad K_4 = K_{4i} / K_{4f},$$

bu yerda:

- K_{3i} – kichik korxona va mikrofirmalar subyektlarining har 1000 birligiga to'g'ri keluvchi biznes-inkubatorlar ulushi;
- K_{4i} – kichik korxona va mikrofirmalar sohasida band bo'lgan xodimlarning umumiy sonidan maxsus kurslar va dasturlarda o'qitilganlarning ulushi;
- K_{3f} va K_{4f} – mos ravishdagi milliy darajadagi ko'rsatkichlar.

Agar kichik biznes subyektlari tegishli resurslar — mehnat, kredit va tabiiy xomashyo bilan yetarli darajada ta'minlanmagan bo'lsa, hudud miqyosida kichik korxona va mikrofirmalar raqobatbardoshlik salohiyati haqida to'liq fikr yuritish imkoniyati cheklanadi. Shu sababli resurslardan foydalanish samaradorligini baholashda quyidagi formuladan foydalaniladi:

$$IRP = K_5 * K_6 * K_7, \quad (4.4)$$

bu yerda:

- K_5, K_6 va K_7 quyidagi algoritim asosida hisoblanadi: $K_5 = K_{5i} / K_{5f}$; $K_6 = K_{6i} / K_{6f}$; $K_7 = K_{7i} / K_{7f}$;
- K_{5i} – kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasida band bo'lganlarning mamlakat mehnatga layoqatli aholisi sonidagi ulushi;
- K_{6i} – kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlariga ajratilgan kredit resurslarining umumiy ulushi;
- K_{7i} – o'zlashtirilgan resurslarning umumiy hajmida kichik korxona va mikrofirmalarga birlashtirilgan resurslar ulushi;
- K_{5f}, K_{6f} va K_{7f} – mamlakat miqyosidagi mos ko'rsatkichlar.

Taklif etilayotgan ushbu uslubiyot kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasining potensial imkoniyatlarini, ya'ni ularning raqobatbardoshlik salohiyatini obyektiv baholash imkonini beradi. Shuningdek, davlat tomonidan ajratilayotgan moliyaviy oqimlardan samarali foydalanish imkoniyatlarini aniqlash, ularni selektiv tarzda differensial qo'llab-quvvatlash imkonini ham yaratadi.

Mazkur boshqaruv faoliyatini statistik baholash usulini qo'llashda asosiy shartlardan biri — foydalanilayotgan ma'lumotlarning solishtiriluvchanligini ta'minlash hamda hududlar o'rtasidagi miqyos farqlarini neytrallashtirish (tozalash) hisoblanadi. Bu yondashuv mintaqaviy tahlilning aniqligini oshiradi, kichik biznesning real salohiyatini baholashni soddalashtiradi hamda boshqaruv qarorlarini ilmiy asosda qabul qilish imkonini beradi.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining intellektual salohiyatini baholash uchun 1-jadvalda keltirilgan lokal ko'rsatkichlar tizimi taklif etiladi. Ushbu lokal ko'rsatkichlarni integratsiyalash natijasida intellektual salohiyat indeksi shakllantiriladi. Mazkur indeksning statistik hisob-kitobi quyidagi algoritmdan foydalanish orqali aniqlanadi.

$$IIP = \sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i^2)}, \quad (4.5)$$

Bu yerda x_i – intellektual salohiyatni shakllantiruvchi (K_1 – K_{10}) komponentlarni ifodalaydi (1-jadval).

1-jadval. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasining intellektual salohiyatini baholashga oid lokal ko'rsatkichlar tizimi

Tarkibiy yo'nalishlar	Insoniy kapital	Tuzilmaviy kapital	Mijoz kapitali
Innovatsiyalar	K_1 – xodimlarning professional ta'lim darajasini hisobga oladi. K_2 – xodimlar ta'limi va malaka oshirishiga yo'naltirilgan xarajatlar ulushini aks ettiradi.	K_6 – axborot texnologiyalariga kiritilgan investitsiyalar miqdorini hisobga oladi.	K_8 – tarmoq bozorining segmentlanish darajasini hisobga oladi.
Samaradorlik	K_3 – bir xodimga to'g'ri keluvchi qo'shimcha qiymat hajmini hisobga oladi. K_4 – soliqqa tortishdan avval bir xodimga to'g'ri keluvchi daromad ulushini aks ettiradi.		K_9 – bir mijozga to'g'ri keluvchi daromad miqdorini hisobga oladi.
Barqarorlik	K_5 – yetakchi mutaxassislarining almashinuv tezligini (kadrlar qo'nimligi) hisobga oladi.	K_7 – yangi ishga qabul qilingan xodimlar ulushini hisobga oladi.	K_{10} – takroriy buyurtmalar sonining ortish tezligini hisobga oladi.

Mulk va moliyaviy salohiyatni baholash maqsadida 2-jadvalda keltirilgan ko'rsatkichlar tizimidan foydalanish taklif etiladi. Ushbu ko'rsatkichlar kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining mavjud aktivlardan foydalanish samaradorligini, moliyaviy barqarorlik darajasini va investitsion imkoniyatlarini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi (2-jadval).

2-jadval. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasining mulk va moliyaviy salohiyatini baholash ko'rsatkichlari¹

Ko'rsatkichlar	Statistik hisoblash yo'li
Mulk salohiyati	
K_1 – jami aktivlar umumiy hajmida sof aktivlar qiymati ulushi	Sof aktivlar qiymati / Jami aktivlar qiymati
K_2 – jami aktivlar umumiy hajmida asosiy mablag'lar ulushi	Asosiy mablag'lar qiymati / Jami aktivlar qiymati
K_3 – asosiy vositalar aktiv qismi ulushi	Asosiy vositalarning aktiv qismi qiymati / Asosiy vositalar umumiy qiymati
K_4 – asosiy vositalarning yaroqlilik koeffitsienti	Asosiy vositalarning qoldiq qiymati / Asosiy vositalarning boshlang'ich qiymati
Moliyaviy salohiyat	
K_1 – mutlaq likvidlik koeffitsienti	Mutlaq likvid aktivlar / Eng tezkor va qisqa muddatli majburiyatlar
K_2 – joriy likvidlik koeffitsienti	(Joriy aktivlar – 12 oydan ortiq muddatda to'lanishi kutilayotgan debitorlik qarzlari) / Eng tezkor va qisqa muddatli majburiyatlar
K_3 – shaxsiy aylanma mablag'lar bilan ta'minlanganlik darajasi	Shaxsiy aylanma mablag'lar / Aylanma mablag'lar
K_4 – avtonomlik koeffitsienti	Shaxsiy kapital / Umumiy kapital

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining mulk salohiyati indeksi (IlmP) quyidagi algoritm asosida hisob-kitob qilinadi:

$$IlmP = \sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i^2)}, \quad (4.6)$$

bu yerda: x_i – mulk salohiyatini shakllantiruvchi (K_1 – K_4) komponentlarni ifodalaydi. Ushbu komponentlar korxonaning sof aktivlari, asosiy vositalari, ularning yaroqlilik darajasi va kapital tuzilmasi bilan bog'liq bo'lgan ko'rsatkichlardan iborat bo'lib, mulkiy bazaning barqarorligini va resurslardan foydalanish samaradorligini aniqlashda muhim ahamiyatga ega.

¹ Jadval muallif tomonidan tayyorlangan.

Shuningdek, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy salohiyati indeksi (IFP) quyidagi algoritm asosida hisoblanadi:

$$IFP = \sqrt[n]{\sum_{i=1}^n (x_i^2)} \quad (4.7)$$

bu yerda: x_i – moliyaviy salohiyatni shakllantiruvchi (K_1 – K_4) komponentlarni anglatadi. Mazkur ko'rsatkichlar majmuasi korxonaning likvidlik, to'lovga qobiliyatlilik, avtonomlik hamda aylanma mablag'lardan foydalanish darajasini baholash imkonini beradi.

Umuman olganda, iqtisodiy salohiyatni baholash jarayoni intellektual, mulkiy va moliyaviy salohiyatning lokal ko'rsatkichlarini integratsiyalash hamda ularning o'zaro bog'liqligini aniqlash orqali amalga oshiriladi. Bu jarayon quyidagi umumiy algoritm asosida bajariladi:

$$IQP = \sqrt[3]{I_{lnP} \cdot I_{mP} \cdot IFP} \quad (4.8)$$

Mazkur yondashuv kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatining kompleks iqtisodiy bahosini shakllantirish, ularning moliyaviy barqarorlik darajasini aniqlash hamda rivojlanish istiqbollarini ilmiy asosda belgilash imkonini beradi.

Likvidlik darajasiga ko'ra guruhlangan aktivlar va majburiyatlarning qoplanish muddatlari bo'yicha tahlil natijasida kichik korxona va mikrofirmalarning moliyaviy barqarorligining olti darajasi aniqlanadi. Ushbu yondashuv korxonaning moliyaviy holatini chuqur baholash, risk omillarini kamaytirish va iqtisodiy boshqaruv samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi (3-jadval).

3-jadval. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning moliyaviy barqarorlik darajalari tasnifi²

Moliyaviy barqarorlik darajasi	Moliyaviy barqarorlik holatini aks ettiruvchi tengsizlik	Izoh
Mutlaq moliyaviy barqarorlik (MFU)	$MA < CHOK$	Kichik tadbirkorlik subyektlari uchun nazariy jihatdan eng maqbul va ideal daraja hisoblanadi. Ushbu holatda korxona o'z majburiyatlarini to'liq qoplash uchun yetarli miqdordagi o'z mablag'lariga ega bo'ladi.
Yuqori moliyaviy barqarorlik (YFY)	$CHOK < MA, NO + KO < AA + NA$	Moliyalashtirish me'yoriy manbalar hisobidan amalga oshiriladi. Bunda mablag'lar tezkorlik bilan pul aktivlariga aylantirilishi mumkin bo'lgan aktivlar hisobiga qoplanadi. Ushbu holat korxonaning yuqori to'lov qobiliyatini ifodalaydi.
Me'yoriy moliyaviy barqarorlik (MFU)	$CHOK < MA, AA + NA < NO + KO$, lekin $NO + KO < AA + NA + BA$	Moliyalashtirish manbalari me'yoriy chegaralarda bo'lib, ular odatda 6 oy ichida pul mablag'lariga aylantirilishi kutilayotgan aktivlar hisobiga qoplanadi. Ushbu holatda korxonaning moliyaviy muvozanati saqlanadi.
Beqaror moliyaviy holat (BFU)	$CHOK < MA, AA + NA + BA < NO + KO$, lekin $NO + KO < AA + NA + BA + MA$	Eng tezkor va qisqa muddatli majburiyatlarni qoplash imkoniyati faqat sekin realizatsiya qiluvchi aktivlarni sotish yoki qo'shimcha resurslarni jalb etish orqali ta'minlanadi. Bu holat vaqtinchalik moliyaviy muvozanatsizlikni bildiradi.
Inqirozoldi moliyaviy holat (IKFS)	$CHOK < MA, AA + NA + BA + MA < NO + KO$, lekin $NO + KO + DO < AA + NA + BA + MA + TA$	Aktiv va passivlar tarkibi o'rtasidagi nomutanosiblik sababli korxona majburiyatlarini o'z vaqtida qoplash imkoniyati pasayadi. Ushbu holatda likvidlik darajasi kamayib, qarzdorlik darajasi ortadi.
Inqirozli moliyaviy holat (KFS)	$AA + NA + BA + MA + TA < NO + KO + DO$	Korxonaning moliyaviy-xo'jalik faoliyati to'liq ravishda qarz va jalb etilgan kapital hisobidan moliyalashtiriladi. Bunday holat moliyaviy barqarorlikning eng past darajasini ifodalaydi va tezkor choralar ko'rilishini talab etadi.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarida aylanma kapitalning holati va undan foydalanish samaradorligini baholashda eng maqbul ma'lumot parametrlarini aniqlash uchun qiyosiy ko'rsatkichlar tizimi (koeffitsientlar) qo'llaniladi. Ushbu ko'rsatkichlar aylanma kapitaldan foydalanishning integrallashgan bahosini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Baholashning obyektivligini ta'minlash maqsadida har bir ko'rsatkichga tegishli taqqoslama qiymatlar (koeffitsientlar) belgilanadi (4-jadval).

2 Jadval muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

4-jadval. Aylanma kapitaldan foydalanish koeffitsientlarining ahamiyati (ballarda)

Koeffitsientlarning shartli belgilanilishi	Ko'rsatkich	Ekspertlar baholashi bo'yicha qiymati (ball)
K_1	Joriy likvidlik koeffitsienti	8
K_2	Shaxsiy aylanma mablag'lar bilan ta'minlanganlik koeffitsienti	8
K_3	Mutlaq likvidlik koeffitsienti	7
K_4	Aylanma kapital mobilligi koeffitsienti	7
K_5	Joriy aktivlardagi real sof aylanma kapital ulushi	6
K_6	Aylanma kapital rentabelligi	3
K_7	Aylanma kapitalning aylanish tezligi koeffitsienti	5
K_8	Zaxiralar aylanish tezligi koeffitsienti	1-3
K_9	Debitorlik qarzlarning aylanish tezligi koeffitsienti	1-3

Aylanma kapitalning holati va undan foydalanish samaradorligini baholashda lokal ko'rsatkichlarni integratsiyalash maqsadida quyidagi algoritim taklif etildi:

$$R_j^{xxx} = \sqrt{K_1(1-x_{1j})^2 + K_2(1-x_{2j})^2 + \dots + K_n(1-x_{nj})^2}, \quad (4.9)$$

bu yerda:

- K – ekspert baholashlari asosida aniqlangan solishtirma koeffitsientlar;
- x_{ij} – tadqiq qilinayotgan kichik korxona va mikrofirmalar umumiy majmuasi bo'yicha ko'rsatkichlarning maksimal qiymatiga nisbatan aniqlanadigan xususiy ko'rsatkich qiymati ($x_{ij} = a_{ij} / \max a_{ij}$).

Mazkur algoritim kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarida aylanma kapitaldan foydalanish samaradorligini kompleks baholash imkonini beradi. U ekspert baholashlari asosida har bir ko'rsatkichning nisbiy og'irligini inobatga olgan holda, moliyaviy barqarorlik va likvidlik darajasini aniqlashda qo'llaniladi.

Ushbu yondashuv aylanma mablag'larning holati va aylanish tezligini obyektiv tahlil qilish, resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish hamda kichik biznesning moliyaviy imkoniyatlarini yanada kengaytirishga xizmat qiladi. Shu tariqa, iqtisodiy tahlilning ilmiy asoslangan integrallashgan modeli shakllantiriladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Inson omilining markaziy ahamiyati. Mazkur maqola kichik biznes va xususiy tadbirkorlik (KBXT) rivojlanishida mehnat samaradorligini oshirish, inson omilining faolligini kuchaytirish, shuningdek, mehnatga haq to'lash va rag'batlantirish tizimini takomillashtirish zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarning muhim yo'nalishi ekanligini tasdiqlaydi. Inson resurslarining intellektual va kasbiy salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish iqtisodiy o'sishning barqaror omili sifatida e'tirof etiladi.

Faoliyatni kompleks baholash zarurati. Tadqiqot natijalari korxona faoliyatini tahlil qilishda faqat moliyaviy ko'rsatkichlarga tayanish yetarli emasligini ko'rsatadi. Shu sababli, boshqaruv samaradorligini aniqlashda ichki omillar — rahbarlik salohiyati, texnologik ta'minot, ishlab chiqarish resurslari, hamda tashqi omillar — siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy va texnologik muhitni tizimli ravishda statistik o'rganish zarur. Ushbu yondashuv tadbirkorlik subyektlarining faoliyatini yanada chuqurroq baholash, barqaror rivojlanish strategiyasini shakllantirish va risklarni kamaytirishga xizmat qiladi.

Integrallashgan baholash modelining taklif etilishi. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining raqobatbardoshligini obyektiv baholash maqsadida "Kichik korxona va mikrofirmalar raqobatbardoshlik salohiyati indeksi (IPK)" ishlab chiqildi. Ushbu integrallashgan ko'rsatkich innovatsion, axborot, resurs va iqtisodiy salohiyat indekslarini o'zida birlashtiradi. Model kichik biznes subyektlarining moliyaviy barqarorligini, investitsion imkoniyatlarini hamda inson omilining iqtisodiy faoliyatdagi ta'sirini chuqur tahlil qilish imkonini beradi.

Natijada, taklif etilgan ilmiy-uslubiy yondashuv kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatining samaradorligini oshirish, raqobatbardosh iqtisodiy muhitni shakllantirish va barqaror o'sishni ta'minlashga qaratilgan amaliy mexanizmlarni ishlab chiqishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining "Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmon va qarorlari – kichik biznes hamda xususiy tadbirkorlikni moliyaviy va institutsional qo'llab-quvvatlashga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlar majmuasi.
3. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi – kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga oid rasmiy statistik ma'lumotlar va yillik hisobotlar to'plami.
4. "Iqtisodiyot nazariyasi" darsligi. – Makroiqtisodiyot va mikroiqtisodiyot asoslari bo'yicha o'quv qo'llanma.
5. "Statistika nazariyasi va amaliyoti" darsliklari. – Iqtisodiy tahlil, ko'p o'lchovli statistik tahlil hamda indekslar nazariyasiga oid ilmiy adabiyotlar.
6. "Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish: milliy va xorijiy tajriba" mavzusidagi monografiyalari.
7. P. Drucker, M. Porter, J. Schumpeter, A. Maslow kabi klassik olimlarning tadbirkorlik, raqobatbardoshlik va motivatsiya nazariyalariga oid ilmiy ishlari.
8. "Kichik korxona va mikrofirma raqobatbardoshlik salohiyati indeksi (IPK)" hamda shunga o'xshash integrallashgan baholash uslubiyotlarini taklif etgan mualliflarning dissertatsiyalari va ilmiy maqolalari.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 11

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>